

Torget flyttar in

En studie i att förbättra upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian

Fanny Linnros & Viktor Nilsson

Titel: Torget flyttar in – En studie i att förbättra upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian
Engelsk titel: The plaza moves indoor – A study of how to improve the experience of publicity in S:t Per Gallerian

© Fanny Linnros & Viktor Nilsson

Handledare: Maria Hedberg, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Lena Steffner, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna

Nyckelord: galleria, offentligt liv, offentligt rum, upplevd offentlighet

Omslagsbild: Perspektivskiss över S:t Per Gallerian. Privat

Publiceringsår: 2013

Publiceringsort: Uppsala

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur upplevelsen av offentlighet kan förbättras i en galleria. Det offentliga rummet är viktigt för invånarna i ett samhälle och det är av betydelse att det uppfattas som offentligt, vilket påverkas starkt av dess utformning. För många är det offentliga livet idag starkt sammankopplat med konsumtion och gallerian är en betydande del av det offentliga livet i staden. Många svenska gallerior har privata fastighetsägare och är på grund av vinstintresset utformade för det övergripande syftet konsumtion vilket inte alltid samspelar med det offentliga rummets syfte. Det ges få anledningar och kan vara svårt att uppehålla sig i gallerian med ett annat syfte än att konsumera. Gallerian är dock en väletablerad del av det offentliga rummet som med sitt skydd mot väder och vind har en stor potential att inrymma offentligt liv i vårt klimat.

Målet med studien är att undersöka vilka faktorer som kan förbättra upplevelsen av offentlighet och att pröva dessa på S:t Per Gallerian i Uppsala. Genom en litteraturstudie identifieras faktorer som kan påverka upplevelsen av offentlighet i det offentliga rummet. Resultatet av litteraturstudien används vid en analys av S:t Per Gallerian och identifierar vilka brister gallerian har i förhållande till den upplevda offentligheten. Utifrån resultatet av metoderna besvaras huvudfrågan genom ett schematiskt gestaltungsförslag där det framgår hur upplevelsen av offentlighet kan förbättras i S:t Per Gallerian. I och med resultatet ges förslag på hur landskapsarkitekter kan utforma gallerior som en del av det offentliga rummet och förbättra dem i avseendet ökad upplevd offentlighet. I uppsatsen diskuteras landskapsarkitektens roll i utformningen av gallerior och hur gallerian kan inkluderas i stadens offentliga miljö. I den avslutande diskussionen lyfts frågan kring huruvida de identifierade faktorerna generellt kan användas vid framtida gestaltning av gallerior.

Abstract

The purpose of this essay is to investigate how one might improve the experience of the public space in a modern mall. Public life is important for citizens of the city and is of highly significance for the experience of publicity, something which is strongly influenced by design. For many people today public life is linked to consumption and as such the mall makes up an important part of public space. In Sweden today many malls are privately owned and designed with the overarching goal of maximizing consumption. A goal which does not always fit well together with the purpose of a public space. One might find it hard to reside in the mall without the purpose of shopping. However, malls are still well integrated parts of our public space which as a refuge from the recurring rain and cold weather shows great potential for public life due to Swedish weather conditions.

The aim of the study is to investigate factors which might improve the experience of publicity and apply them to S:t Per Gallerian in Uppsala. Through a literature review different factors influencing the experience of publicity in public space are defined. The result of this review is then applied in an analysis of S:t Per Gallerian in order to identify the flaws this mall has in its role as a public space. These results will form the basis for a schematic design proposal for how to improve S:t Per Gallerian as a public space. This proposal will lay out a number of suggestions for improvements through landscape architecture. The essay also discusses the role of landscape architecture in designing malls, and how the modern mall can be better included in urban public spaces. The concluding discussion will also reflect on the use of these factors in designing new malls.

Introduktion

Det offentliga livet är viktigt för att människorna i ett samhälle ska känna förståelse och tolerans för varandra. Det är i det offentliga rummet vi möter oliktkänkande och människor från annan bakgrund än vår egen (Andersson 2001, s.34). Idag innebär det offentliga livet för många att "gå på stan" och shoppa (Åberg 2007) och Bosse Bergman (2010) beskriver hur shoppandet och promenadlivet idag blivit så tätt sammankopplat att man kan prata om ett bilateralt beroende; flanerandet som en förutsättning för shopping och shopping som en förutsättning för flanerande (Bergman 2010 s. 675). Det faktum att det byggs allt fler gallerior i centrala delar av svenska städer (Bergman 2003, s. 181) har lett till att många av stadens möten idag därmed också sker under glastak i en galleria (Bergman 2003, s.721). Gallerian blir på så vis i allt större utsträckning scenen för det offentliga livet i staden. Finns det ett framtida problem med att dessa privata och restriktiva byggnader blir spelrummet för det offentliga livet i städerna (Bergman 2010, s. 724)?

Många gallerior saknar platser att vara på vid tillfällen då man inte kan eller vill konsumera och vissa invånare känner sig inte heller välkomna in i gallerian (Bergman 2010, s.195). Samtidigt kan man resonera kring dessa inglasade platser potential som offentliga rum (Bergman 2010, s. 724). Det svenska klimatet gör att användningen av det offentliga rummet utomhus begränsas under stora delar av året (Andersson 2011). Temperaturen, nederbörden och vinden begränsar det myllrande folklivet som får anpassa sig till en mer strukturerad och målinriktad tillvaro utan flanerande och spontana pauser på sittbänkar (Bergman, 2010 s. 316). Galleriorna är också en redan väletablerad del av staden, vilket är ett värde att förvalta (Bergman 2010, s. 686). Vissa avfärdar gallerians brist på offentligt liv med att den är privat ägd och att den därför inte går att påverka (Aldinge 2012, s. 5). Vi menar att frågan är mer komplex än så och tror att det finns lösningar att finna utifrån ett landskapsarkitektoniskt perspektiv. Denna undersökning utgörs av en kortare litteraturstudie vars resultat prövas i ett gestaltungs-förslag. I uppsatsen kommer vi närmare diskutera gallerians potential som offentligt rum i staden och undersöka hur vi som landskapsarkitekter kan påverka upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian.

Syfte

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur upplevelsen av offentlighet kunde förbättras i S:t Per Gallerian. Undersökningen genomfördes genom att faktorer, som kan påverkas av gestaltningen och stödjer upplevelsen av offentlighet, först identifierades ur vald litteratur och sedan prövades på platsen, S:t Per Gallerian. Med detta som utgångspunkt diskuterades gallerians potential som offentligt rum.

Frågeställning

- » Hur kan upplevelsen av offentlighet förbättras i S:t Per gallerian genom gestaltning?

Delfrågor:

- » Vilka faktorer, som påverkar upplevelsen av offentlighet i det offentliga rummet, kan användas vid gestaltningen av en galleria?
- » Hur väl är S:t Per gallerian utformad i fråga om upplevd offentlighet?

Begreppsprecisering

I uppsatsen förekom vissa termer och begrepp som behövde preciseras då dessa annars kunnat tolkas tvetydigt och därmed hade försvårat förståelsen av arbetet. Nedan följer en begreppsprecisering för att tydliggöra i vilken mening vi använde dessa termer och begrepp i uppsatsen.

Offentligt rum: Som definition för det offentliga rummet valde vi att använda Carmona, Tiesdell, Heath & Ocs (2010) förklaring där de beskriver ett offentligt rum som en plats som tillhandahåller eller stödjer det offentliga livet och social integration, oavsett om den är privatägd eller offentligt ägd. På så vis begränsades inte begreppet till att handla om dess juridiska innebörd utan definierades istället som en plats som tillhandahåller offentligt liv.

Offentligt liv: Begreppet offentligt liv finns återgivet i nationalencyklopedin i fråga om det antika torget, *Agora*, som hyser offentligt liv i form av handel, rättskipning, möten och ritualer (Nationalencyklopedin 2013). I uppsatsen valdes begreppet offentligt liv då detta bäst beskriver det sociala livet på platsen men samtidigt det offentliga rummets demokratiska funktion. Med *demokratisk funktion* menas möjligheten att uttrycka sina demokratiska rättigheter i det offentliga rummet, såsom att demonstrera, dela flygblad och ha torgmöten. Också mötet mellan människor vilka annars inte skulle träffats utgör en stor del av det offentliga rummets demokratiska funktion då detta leder till ökad tolerans i samhället. Med *socialt liv* menas det möte mellan människor som möjliggörs i form av valbara, nödvändiga och sociala aktiviteter (Gehl 2010, ss. 9-13).

Galleria: I uppsatsen definierade vi gallerian efter Bergmans definition som en köpmiljö under glas eller tak belägen i stadens centrala delar. Begreppet galleria skildes därmed från köpcentrum vilket är ett byggnadskomplex som ligger perifert i stadens rand. Begreppet galleria skiljdes också från varuhus vilket enligt Nationalencyklopedin är en handelsplats med ett brett utbud av varor och innefattar en försäljningsyta på minst 1 500 m² och med ett sortiment uppdelat på avdelningar (Nationalencyklopedin 2013). I uppsatsens precisering av galleria präglas byggnaden av ett genomgående, möjligen förgrenat, allmänt stråk vilket omgärdas av butiker vända in mot stråket.

Avgränsning

I enlighet med Bergmans definition av en galleria valdes S:t Per Gallerian i Uppsala som föremål för vårt gestaltungsförslag, då denna uppfyllde de förutsättningar Bergman beskriver och på så vis hade en för gallerian generell struktur. Analysen och gestaltungsförslaget av S:t Per Gallerian begränsades till dess markplan då övervägande del av gallerian inrymdes där och på så vis blev tydligt jämförbar med gågatan. I sammanhanget kring det offentliga rummet och gallerian förhöll förslaget sig till svenska förutsättningar vad gäller problemformulering, svensk lag, samhällsstruktur och sociala regler. Som offentligt rum menades det fysiska rum som beskrivits i begreppspreciseringen, och uppsatsen behand-

lade därför inte begreppet offentligt rum i en vidare mening såsom begreppet kan användas i mediala sammanhang.

Geografiskt avgränsades gestaltningsförslaget till en fysisk galleria i Uppsala, S:t Per gallerian. En avgränsning gjordes till att använda litteratur som behandlade det offentliga rummets sociala och demokratiska aspekter vad gäller utformning som gick att använda inomhus. Ambitionen var inte att göra en fullständig redogörelse över det offentliga rummets förutsättningar utan istället visa hur ett urval av dessa skulle kunna användas i ett konkret exempel. I uppsatsen föreslogs en lösning för en specifik galleria men också gallerians potential som offentligt rum diskuterades mer generellt. Litteraturundersökningen avgränsades genom att tre böcker valdes ut som huvudlitteratur och därefter togs tre aspekter fram för upplevelsen av offentlighet.

Resultatet redovisades i ett gestaltningsförslag vilket ämnade visa en schematisk lösning för hur upplevelsen av offentlighet kan förbättras i fråga om gestaltningsmässig och planeringsrelaterad utformning. Därmed avgränsade vi oss till att inte utreda aspekter såsom lagstiftning och ekonomiska intressen, då förslaget var konceptuellt kom det heller inte att visa eller diskutera aspekter som har en högre detaljeringsnivå än att dessa kunde redovisas i schematiska skisser. Förslaget löste därmed inte frågor såsom funktionsanpassad tillgänglighet, formmässig gestaltning och val av material. I undersökningen har vi inte tagit hänsyn till lokala förutsättningar såsom historia, demografi och förutsättningar i form av gallerians konkurrens med och förhållande till andra byggnader och offentliga rum i staden.

Bakgrund

Begreppet offentligt rum kan härledas till antikens Grekland och dess torg, Agora (Mitchell 2003 ss. 131-132). Mitchell beskriver Agora som en öppen plats för medborgare där offentliga angelägenheter och juridiska dispyter löses men också en plats för handel och nöje. Vidare skriver Mitchell att Agora var en mötesplats för kända och okända, för både planerade och oväntade möten.

Tidigare skrivit i ämnet

Under arbetets gång har vi erfarit att det finns mycket skrivet om offentliga rum och upplevelsen av offentlighet. Internationellt sett kan författaren Jane Jacobs, som skriver om det offentliga rummet kopplat till trygghet, (Jacobs 2008) och sociologen Lyn Lofland, som forskar om interaktioner i det urbana rummet (University of California, Davis 2013), nämnas. Internationellt sett är också arkitekten Jan Gehl en viktig referens då Gehl skriver om social aktivitet i det offentliga rummet (Gehl 2006). Sett till svensk forskning och litteratur har bland andra Mattias Kärrholm, Rolf Lidskog, och Björn Andersson skrivit om det offentliga rummet. Kärrholm skriver i sin avhandling om det offentliga rummets territoriella aspekter (Kärrholm 2004), Lidskog forskar inom urbansociologin kring mångkulturalism (Örebro universitet 2011) och Anderson beskriver det sociala samspelet i det offentliga rummet (Andersson 2002). Bosse Bergman, stadsbyggnadshistoriker och forskare på KTH skriver istället om gallerior och offentliga rum inomhus (Bergman 2010). Inom vår profession kan Anna Carlbergs examensarbete, *Centrum i periferin*, vid institutionen för stad och land på Sveriges Landbruksuniversitet, också nämnas (Carlberg 2010). Carlberg beskriver galleri-

ans potential och föreslår gallerian La Galeria Umberto I, i Neapel, i Italien och Kulturhuset i Stockholm som förebilder (Carlberg 2010, s. 58).

Andra som tycker att arkitekter och planerare ska ta steget in i gallerian är Stockholms stadsarkitekt Karolina Keyzer som menar att vi fullt ut måste inkludera gallerierna i den offentliga miljön (Lenninger 2011). Också Hedvig Andersson, inredningsarkitekt på Aperto arkitekterbyggkonsulter AB, påtalar behovet av offentliga rum inomhus och efterlyser gallerior utan krav på konsumtion (Andersson 2011).

Betydelsen av det offentliga rummet

I arbetet med uppsatsen har flera källor hittats som påvisar det offentliga rummets betydelse. Lidskog poängterar det offentliga rummets betydelse för en stads invånare och använder begreppet respektfull konfrontation (Svenska dagbladet 2013). Vidare beskriver Lidskog den offentliga platsen som en arena för social friktion vilket han anser är otroligt positivt för ett samhälle då vi får lära oss, och skapa förståelse för, att vi är olika som människor. Även författaren och journalisten Jane Jacobs (Jacobs 2004, s. 79) menar att ett samhälle utan offentliga platser, där medborgarnas personliga kontakter istället endast uttrycks i den privata sfären, leder till en förstelnad stad. Bahrtdt (1967) menar att spänningen mellan privat och offentligt ger mer stadsmässighet och att medborgaren därför kan finna fler vägar för att utvecklas (Bahrtdt 1967, s. 52).

Jeff Weintraub menar att ända sedan antiken har förhållandet mellan privat och offentligt varit högst betydande för det västerländska synsättet (Weintraub 1997, s. 1). Också Lofland (1998) menar att polariteten mellan det privata och det offentliga är fruktbar för oss medborgare och beskriver övergången från privat till offentligt enligt "man rör sig in i en värld av flera okända eller bara delvis kända människor (biografiskt okända), många vilka inte delar ens värderingar, perspektiv eller historia (kulturellt okända)" (Lofland 1998, s. 9).

Till skillnad från vårt privatliv där vi väljer vilka vi vill umgås med eller vilken media vi konsumerar är det offentliga rummet den plats där vi möter människor från hela samhället (Young 1990 s. 119). Marion Young menar till och med att man ska förvänta sig att möta dem som är dig olik, vars sociala perspektiv, erfarenheter och tillhörighet skiljer sig från dina. Andersson menar att livet i det offentliga rummet kan ses som en träning i positiv tolerans. Här kan vi förskaffa oss ett intresse och en kunskap för andra och lära oss att uppskatta det breda spektrumet av offentlighetens sociala skillnader som speglar det samhälle vi lever i (Andersson 2002, s. 34).

Offentligt liv i kommersiell miljö

Carmona et al. (2010) menar att om en plats upplevs offentlig, så är den offentlig. Vidare skriver författarna att det offentliga livet uppstår oberoende av om det är en privat eller offentligt ägd plats, under förutsättning att platsen är tillgänglig för allmänheten (Carmona et al. 2010 ss. 137-138).

När man historiskt sett pratar om stadens offentliga platser är det ofta torget, gatan och parken som åsyftas (Mitchell, 2003 s. 130). Idag har dock handeln, det vill säga de kommersiella miljöer som butiksgator och köpcentrum innebär, istället kommit att bli noden för det offentliga livet i staden (Bergman, 2010 s. 686). Bergman, anser att handeln är själva grundpelaren i stadsbildningen och att handeln också historiskt sätt varit förutsättningen för att en stad ska existera med ett fungerande stadsliv (Bergman 2003, s. 7). Också Jacobs menar att städer har

blomstrat där handelsutbytet har varit livligt (Jacobs 1970, s. 100). Sedan 2001 har konsumtionen i Sverige ökat med 26 procent (Letmark 2013) och Carlberg skriver i sitt examensarbete att vi lever i ett utbredd konsumtionssamhälle (Carlberg 2010, s. 16). Vidare menar hon att det finns en trend i samhället där identiteten är starkt kopplad till konsumtionen av saker och upplevelser (2010, ss. 18-21) och att medborgaren idag reducerats till konsument (Carlberg 2010, s. 19).

Gallerians historia

Under 1970-talet byggdes den första gallerian i Stockholm för att sedan under senare 80- och 90-talet utgöra en stadig trend i så gott som hela landet (Bergman 2003, s. 181). Gallerian förenade fördelarna med gågatans centrala läge och täthet av butiker med den bekvämlighet och det väderoberoende som det externa köpcentrumet och varuhuset erbjöd (Bergman 2003 s. 181). Det finns dock en rad olika anledningar till att galleriseringstrenden var så utbredd (Bergman 2010, s. 319). Nya resurssnåla glasframställningsmetoder tillsammans med bättre konstruktionssystem var bidragande ekonomiska orsaker samt den ekonomiska fördelen att kunna bygga mindre ljusgårdar inomhus och på sätt åstadkomma en exploateringshöjande effekt (Bergman 2010, s. 319). Men kanske förvånande kom de flesta gallerior inte till på grund av krav och initiativ från handlare. Istället var det bygg-, fastighets- och riskkapitalbolag som i gallerian fann ett tillfälle att i och med inglasningen få in fler butiker samt sammanfoga nya och gamla byggnader. På så sätt kunde kraven om bevarad stadsbild och renovering kombineras med de besparingar av energikostnader vid uppvärmning som inglasningen utgjorde (Bergman 2003, s. 183).

Gallerian som offentligt rum

En gallerias generella utformning kan på många sätt liknas med gågatans (Bergman 2003, s. 194). Gallerian utgörs invändigt av ett huvudstråk där butiker och caféer ligger uppradade längs stråket (Carlberg 2010, s. 13) och i likhet med gågatan flanerar besökare längs stråket både för att handla och för rekreativa syften (Carlberg 2010, s. 54). Bergman (2003) jämför gallerian och gågatan på följande sätt:

Det ligger nära till hands att betrakta gallerierna som en förlängning och utvidgning av gågatan inomhus. Men det rör sig om två olika offentligheter, där gallerians inte bara filtrerar bort gatans högljudda uttryck utan utesluter vissa aktiviteter helt och hållet.

(Bergman 2003 s. 194)

Också Gehl menar att utöver vikten av att anpassa en plats för visuella upplevelser, är ljud och ljudnivåer en väsentlig del av livet i det offentliga rummet. Att kunna lyssna och höra är viktiga kvaliteter i det offentliga rummet (Gehl 2010, s. 151). Musiken från gatamusikanter, kvittret från fåglar, skallet från en hund eller ropan från en manifestation är alla betydande ljudintryck i det offentliga rummet. I och med gallerians restriktioner vad gäller användningen av de allmänna utrymmena lyser de auditiva inslagen med sin frånvaro (Gehl 2010, s. 157).

Trots likheterna skiljer sig alltså gallerian, vare sig den är privat eller kommunalt ägd, på många sätt från gågatan. Problemet med gallerian är att den trots sin stora del i stadens offentliga liv saknar många av de kvaliteter som är nödvändiga för ett väl fungerande offentligt rum (Bergman 2010, s. 690). Sittmöjligheter är underdimensionerade och den rumsliga strukturen kännetecknas av korta siktlinjer som gör det svårt att orientera sig och lätt att förlora sig i varuutbudet

(Kärrholm 2004, ss. 273-274). I huvudstråket ska man gå och det går knappast att sätta sig på golvet, eller för den delen hoppa hage (Kärrholm 2004, s. 273-274). Besökare äter inte lunch på de få bänkarna som finns utan uteslutande på serveringarna. De mest attraktiva butikerna har placerats längst in i gallerian för att på så sätt få en genomströmning i gallerian (Kärrholm 2004, s. 273-274). Bergman beskriver det överglasade stadsrummet “[...] som en bekräftelse på offentlighetens förfall [...]” (Bergman 2010, s. 318).

Ser man till gallerian som byggnad så förhåller den sig dåligt till sin omgivning i jämförelse med butiker och restauranger ute i staden, vilka har ett utbyte med det omgivande offentliga rummet (Bergman 2010 s. 723). Gallerians butiker är inneslutna utan egentliga skyltfönster och avskärmar sig på så sätt från den omgivande staden (Åström 1993, s. 159). Det finns en dominant övergripande kodning med denna byggnad, där det huvudsakliga syftet är konsumtion och programmeringen förstärks också av bristen på insyn och utblick och möjligheten att låsa utan tillgång under långa tider om dygnet (Kärrholm 2004, s. 273). Också Bergman beskriver denna kodning genom att poängtera gallerians homogena miljö där vistelsen sker på de kommersiella intressenas villkor (Bergman 2010, s. 671).

S:t Per gallerian

Centrala Uppsala har de senaste åren fått ett tillskott av flera gallerior. (Sveriges Radio, 2011) Idag finns förutom S:t Per Gallerian ytterligare tre gallerior vilka ligger intill Uppsala centrums handelsgator, Svartbäcksgatan/Kungsängsgatan och Dragarbrunnsgatan. S:t Per Gallerian är centralt belägen på S:t Pergatan mellan Svartbäcksgatan och Dragarbrunnsgatan. S:t Per Gallerian består av 14 butiker, varav en frisörsalong, samt ett konditori, ett café och en dagligvarubutik (Diligentia 2013).

Landskapsarkitektens roll

Den gängse uppfattningen idag är att arkitekter formar det byggda medan landskapsarkitekter formar utomhusmiljön. Vi frågade oss i denna uppsats

om inte denna tydliga uppdelning var förlegad då vi tycker att den förutsätter en uppdelning av staden i privat och offentligt med tydliga gränser för vad som är inomhus och utomhus. Idag minskar de offentliga ytorna (Boverket 2007, s. 13) och det offentliga livet tilldrar sig allt mer till privata och kommersiella platser (Bergman 2010, s. 671). Det ökande antalet kommersiella inomhusmiljöer (Skånskan 2013) bidrar därmed till att en allt större del av det offentliga livet flyttar inomhus (Carlberg 2010, s. 50). Detta faktum gör att denna fråga är relevant för landskapsarkitekter, som med sin kompetens i att skapa platser som möjliggör offentligt liv (SLU 2013), också behövs när det offentliga rummet flyttar in i gallerian.

Metod

I arbetet med uppsatsen använde vi oss av tre metoder. Först gjordes en litteraturstudie för att besvara frågan om vad upplevelsen av offentlighet innebär för utformningen av ett offentligt rum. För att i en praktisk tillämpning kunna omsätta de faktorer som tagits fram för upplevelsen av offentlighet i ett gestaltungs-förslag behövdes en analys genomföras av den faktiska platsen, S:t Per Gallerian. Som metod för att redovisa de slutsatser som dragits från resultatet av litteraturundersökningen och analysen av S:t Per Gallerian gjordes ett schematiskt gestaltungs-förslag för S:t Per Gallerian.

Litteraturstudie

Litteraturstudien som metod bidrog med en teoretisk kunskap kring de begrepp som ämnades undersökas för att kunna besvara delfrågan om vilka faktorer som påverkar upplevelsen av offentlighet i det offentliga rummet som kan användas vid gestaltningen av en galleria (Nyberg 2000).

Först genomfördes en sökning på olika databaser med sökord. Orden *galleria*, *offentligt rum*, *landskapsarkitektur*, *socialt liv*, *shopping mall*, *public place*, *public realm* och *landscape architecture* användes. Dessa ord användes i början av arbetet med syftet att hitta texter som behandlade gallerior och texter om det offentliga rummet kopplat till landskapsarkitektur. Begreppet *Socialt liv* användes då det är en betydande del av det offentliga livet. Därefter undersöktes den litteratur som hittats efter sökningen och som huvudlitteratur valdes tre böcker, Gehls bok *Cities for People*, Kärholm's avhandling *Arkitekturens territorialitet*, samt Bosse Bergmans textsamling *En gång talade man om staden*.

Då man ser till den definition av det offentliga rummet som användes är det tydligt att den sociala interaktionen är en viktig beståndsdel (Carmona et al. 2010). Eftersom Gehl forskar kring socialt liv och interaktion användes hans litteratur för att se hur det sociala livet påverkades av utformningen av det offentliga rummet (Gehl 2006). Kärholm's avhandling, *Arkitekturens territorialitet*, valdes eftersom den tar upp upplevelsen av offentlighet på ett sätt som passade undersökningen då hans avhandling behandlar den demokratiska dimensionen av det offentliga rummet (Kärholm 2004). Bergmans textsamling valdes då den tar upp aspekten av upplevd offentlighet i gallerior (Bergman 2010).

För att ta reda på hur man gestaltningsmässigt kunde förändra S:t Per gallerian så att platsens upplevelse av offentlighet ökade behövde vi först definiera vad ett offentligt rum är och undersöka vilka faktorer som påverkar utformningen för att platsen ska upplevas som offentlig.

Litteraturstudien ledde fram till ett underlag av vad sociologer, arkitekter, stadsplanerare och stadsbyggnadshistoriker anser kännetecknar ett offentligt rum vad gäller utformning. Detta underlag behövdes vid framtagandet av faktorer för det offentliga rummets utformning, eftersom begreppet offentligt rum är komplext och behövde en teoretisk redogörelse innan det kunde omsättas i praktik.

Resultatet av litteraturstudien sammanställdes i en slutsats bestående av faktorer som påverkar upplevelsen av offentlighet ifråga om utformning.

Analys av S:t Per Gallerian

Målet med analysen var att ta reda på om det fanns brister i S:t Per Gallerian i avseendet upplevelsen av offentlighet och i så fall vilka de var. Analysen av S:t Per Gallerian gjordes utifrån resultatet av litteraturstudien och genomfördes genom två besök i S:t Per Gallerian där litteraturstudiens sammanställda slutsats användes för analys av S:t Per Gallerians egenskaper.

Resultatet av analysen gav kunskap om S:t Per Gallerians fysiska förutsättningar i fråga om upplevelsen av offentlighet. Analysresultatet gav oss ett underlag för att utarbeta vilka gestaltningsmässiga principer som måste tillföras eller förändras i S:t Per Gallerian (Bjurwill 2001).

Gestaltningförslag

Gestaltningförslaget syftade till att på ett schematiskt sätt visa hur man kan öka upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian. Gestaltningsmetoden tillämpades genom att vi utifrån analysresultatet gjorde tillägg och ändringar i S:t Per Gallerian för att på så sätt öka upplevelsen av offentlighet. Tilläggen och ändringarna presenterades i planskisser och illustrationer. För gestaltningförslaget användes kartunderlag från fastighetsägaren Diligentia (Diligentia 2013). För att öka förståelsen valdes i redovisningen av gestaltningförslaget att bevara grundkartan från Diligentia så som den visas i bakgrunden och på så vis tydliggöra vilka ändringar förslaget syftade till att göra. Gestaltningförslaget genomarbetades och utfördes i Adobe Illustrator. Gestaltningförslaget är platsspecifikt. Gestaltningsmetoden valdes eftersom ett lättillgängligt resultat med en grafisk tydlighet ville uppnås. Detta då visuella presentationstekniker är en effektiv metod för kommunikation (SLU u.å.).

Resultat

Nedan följer resultatet av genomförd litteraturstudie, analys och gestaltning. Utifrån litteraturstudien togs faktorer fram vilka syftade till att förändra utformningen av S:t Per Gallerian så att upplevelsen av offentlighet förbättrades. I analysen av S:t Per Gallerian redogjordes för S:t Per Gallerians möjligheter och brister i fråga om upplevd offentlighet kopplad till utformning. I gestaltningförslaget

lades dessa aspekter ihop för att få fram schematiska skisser för utformningen av S:t Per Gallerian.

Litteraturstudie

Vid studerandet av litteraturen identifierades tre aspekter som är viktiga för att en plats i staden också ska upplevas som ett offentligt rum, *valbarhet*, *mångfald* och *komplexitet*. Efter att dessa tre aspekter undersökts sammanfattades deras påverkan på utformningen i faktorer. Dessa faktorer användes sedan i analys och gestaltning av S:t Per Gallerian.

Valbarhet

Den första aspekten som identifierades var *valbarhet*.

Bergman (2010) menar att för att ett socialt sammanhang ska kunna fungera också som en offentlighet behöver miljön eller sammanhanget också inrymma ett visst mått av valbarhet (Bergman 2010, s. 688). Detta kan till exempel innebära att rörligheten ska vara fri, det vill säga att alla kan röra sig fritt på platsen efter eget initiativ, men också att alla på platsen efter egen vilja ska kunna ta rummet i anspråk (Bergman 2010, s. 688). Ett annat villkor för att en plats ska upplevas som offentlig i fråga om valbarhet är enligt Bergman att ingen närvarande på platsen ska behöva röja sitt privatliv eller sin historia för omgivningen (Bergman 2010, s. 688).

Gehl berör valbarhetsaspekten genom att betona vikten av de sociala och kulturella möjligheterna såväl som alla upplevelser man kan ta del av i det offentliga rummet (Gehl 2010, s. 6). För att skapa fler möjligheter och därmed höja graden av valbarhet menar Gehl (2010) att butiker och lokaler behöver interagera med förbipasserande genom transparenta och öppna väggar då det är något som aktiverar våra sinnen och gör oss intresserade. Gehl pratar om vikten av hänsyn till utformningen av entréplan längs gator då detta utgör en viktig zon för upplevelser, interaktion och intryck (Gehl 2010 s. 75). Ytterligare en aspekt av valbarhet i det offentliga rummet är behovet av täthet mellan butiker samt många entréer för att öka utbudet av möjligheter för invånarna (Gehl 2010, s.76-77). Också Carmona et al. menar att aktiva fasader är viktigt för upplevelsen av offentlighet och skriver att desto större intensiteten i entréer och fasader är desto större potential för ett rikt offentligt liv (Carmona et al. 2010, s. 215).

Enligt Gehl är det också viktigt att kunna välja att ta del av det offentliga livet genom att åskåda det sociala livet (Gehl 2010, s. 140). Att vara åskådare är också en av de viktigaste och mest populära aktiviteterna i det offentliga rummet (Gehl 2010 s. 140). I *Cities for people* skriver Gehl att "Den generella tendensen att människor uppehåller sig intill väggar bekräftas i det offentliga såväl som det privata rummet, både inomhus och utomhus" (Gehl 2010, s. 75). Enligt denna princip är kantzoner viktiga där besökare kan känna sig trygga samtidigt som dessa bidrar med intryck till hela det offentliga rummet genom att uppvisa detaljrikedom och aktivitet (Gehl 2010 s.75). I dessa kantzoner kan med fördel informella och formella sittplatser placeras ut såsom säten, bänkar, trappsteg, låga murar och andra attiraljer (Carmona et al. 2010, s. 214).

Sittplatser utgör också i sig själva en betydande del av den iakttagande funktionen i stadens rum och menar att det därför är viktigt att för åskådningen placera ut mycket sittplatser i det offentliga rummet (Gehl 2010, s. 140). Gehl anser också att möjligheten att kunna sätta sig ner för att vila, utan att behöva köpa en

kaffe på närmaste café, är en viktig faktor i fråga om valbarhet för att en plats ska uppfattas som ett offentligt rum (Gehl 2010, s. 140).

Mångfald

Den andra aspekten som utkristalliserades i fråga om utformningen av det offentliga rummet var *mångfald*.

Exponeringen av olik tänkande, olika åldersgrupper, etniciteter, samhällsklasser och subkulturer är viktig för att skapa tolerans för varandra i ett samhälle (Andersson 2002, s. 23). Loukaitou-Sideris och Banerjee menar att det offentliga rummets viktigaste syfte är förståelsen människor emellan och har identifierat tre nyckelfaktorer för det offentliga rummet vilka fokuserar på användningen av och upplevelsen av densamma.

- (i) en politisk scen/forum - för politisk representation, uppvisning och handling;*
- (ii) neutral eller allmän plats - för social interaktion, sammanblandning och kommunikation; och (iii) en scen för informationsutbyte, personlig utveckling och social träning - allt för utvecklingen av tolerans.*

(Loukaitou-Sideris & Banerjee 1998 se Carmona et al. 2010, s. 139)

Mångfald handlar också om tillgänglighet (Andersson 2002, s. 23). Tillgängligheten kan dels beröra frågan om den rent fysiska tillgängligheten i det offentliga rummet. En plats skall kunna nås och besökas av alla oberoende av eventuella fysiska begränsningar, ålder eller storlek, men det handlar likväl om den upplevda tillgängligheten där alla ska känna sig välkomna att närvara eller delta (Carmona et al. 2010, s. 155). I sin avhandling skriver Björn Andersson angående det offentliga rummet att "De ska vara arrangerade så att de är öppna och tillgängliga för dem som vill delta eller vistas där" (Andersson 2002, s. 20).

Jacobs menar att stadsplaneringens viktigaste fråga är hur man skapar mångfald i ett samhälle (Jacobs 2004, s. 170). Hon skriver att kommersiell variation är viktigt i sig eftersom det ökar den sociala mångfalden. (Jacobs 2004, s. 174). En mångfald i affärer är också ett tecken på att det finns en mångfald i kulturutbud, besökare och i stadsmiljöer då dessa beror av samma förutsättningar (Jacobs 2004, s. 174).

En del i att få en större mångfald i det offentliga livet på en gågata är det faktum att stråket korsas av många tvärgator vilket bidrar till upplevelsen av stadsväv och ökar tillströmningen på platsen. Detta ger fler platsbildningar och förstärker kontakten med kringliggande kvarter (Carlberg 2010, s. 54).

Komplexitet

Som en tredje aspekt identifierades komplexitet. Kärrholm menar att ett offentligt rum behöver ett visst mått av komplexitet för att upplevas offentligt (Kärrholm 2004, s. 270). Komplexitet i det offentliga rummet kan beskrivas som att en plats kan tas i anspråk eller besittning av olika aktörer, individer och grupper (Kärrholm 2004, ss. 274-276). Kärrholm menar att detta kan ske samtidigt eller under olika tider av dygnet eller under olika säsonger (Kärrholm 2004, ss. 274-276). Komplexiteten kan också beskrivas som att rummet präglas av olika användningar som både avlöser varandra men också sker samtidigt (Kärrholm 2004, ss. 274-276).

Kärrholm beskriver den komplexa aspekten med hjälp av begreppet *rumslig territorialitet*, vilket kan beskrivas som en form av kodning eller institutionalisering av rummet där olika aktörer ger platsen en viss betydelse (Kärrholm

2004, s. 75). Han menar också att territorialitet kan ses som en pågående kontroll av rummet, där den verksamma kodningen av rummet ger oss olika regler att förhålla oss till (Kärrholm 2004, s. 70).

Kärrholm menar att offentlighet kan likställas med summan av de nätverk som utgör den rumsliga territorialiteten och att graden av offentlighet går att jämföra och mäta genom att prata om en slags *territoriell komplexitet* (Kärrholm 2004, s. 270-271). En plats med hög territoriell komplexitet innebär att olika funktioner, regler, användningar och många olika grupper tar platsen i besittning under olika tider på dygnet eller året samtidigt som saker också ska kunna ske parallellt (Kärrholm 2004, s. 270-271). En hög territoriell komplexitet innebär också en hög grad av upplevd offentlighet (Kärrholm 2004, ss. 238-270). Också Carmona et al. beskriver vikten av komplexitet i det offentliga rummet. De menar att en nyckelaspekt för att ett offentligt rum ska kunna hysa offentligt liv är den rumsliga och temporära koncentrationen av olika användningsområden och aktiviteter (Carmona et al. 2010, s. 220).

Kärrholm menar att den territoriella komplexiteten bygger på att dessa olika territoriella nätverk, som kan beskrivas som besittningar eller användningar, går att jämföra och förhåller sig till varandra men på samma gång är fristående och jämförbara (Kärrholm 2004, s. 274). Författaren menar också att den arkitektoniska utformningen av rummet har betydelse för upplevelsen av territoriell komplexitet, och därmed den upplevda offentligheten.

Territoriell komplexitet innebär också en konsekvens för rörelsen på platsen. En komplexitet i användningen och kodningen av det offentliga rummet ger en cirkulation och rummet blir mindre präglad av målinriktade rörelser, vilket gör att människor uppehåller sig på platsen en längre tid (Kärrholm 2004, s. 265). För att uppnå detta behövs till exempel fler entréer in mot platsen (Kärrholm 2004, s. 265). En komplexitet i kodningen av det offentliga rummet kan också för utformningen innebära att det råder en viss styrning av markbeläggningen såsom flera olika markeringar. Samtidigt utgör denna markbeläggning en begränsning av tillgängligheten eller användningen i olika territoriella lager och strategier (Kärrholm 2004, s. 267). Det behövs på så sätt en viss inskränkning av friheten för att en plats ska upplevas offentlig (Kärrholm 2004, s. 267). Likväl som att en plats utan styrning, sortering och regelverk, precis som en allt för hårt reglerad och styrd plats, upplevs som mindre offentlig (Kärrholm 2004, s. 267).

För att ett offentligt rum ska kunna vara komplext behövs också ett visst mått av flexibilitet i rummet (Kärrholm 2004, s. 277). Detta innebär att en plats ska inneha en slags robusthet och därmed tåla förändringar över tid men också kunna användas till olika saker under olika tider på dygnet (Kärrholm 2004, s. 275). Ett flexibelt rum kan därmed för utformningen innebära att rummet består av en stor yta och att de olika attiraljerna i rummet är mobila (Carmona et al. 2010, s. 254). Ett komplext offentligt rum kan exempelvis utrustas med en naturlig scen, en öppen yta för demonstrationer, marknader och evenemang, samt breda entréer för flyttbara uteserveringar och butiker som spiller ut på trottoaren (Carmona et al. 2010, s. 254). Ett torg ska exempelvis kunna husera flera olika funktioner samtidigt men också över tid såsom bilparkering, loppmarknad och demonstration (Kärrholm 2004, s. 277).

Slutsatser litteraturstudie

Nedan följer en lista med slutsatserna vi gjorde utifrån litteraturundersökningen, vilket också utgör de faktorer som påverkar upplevelsen av offentlighet kopplat till utformningen.

Valbarhet

- » Antal entréer
- » Sittplatser utan kommersiellt syfte
- » Kantzoner
- » Fri rörelse

Mångfald

- » Olika typer av verksamheter
- » Täthet av verksamheter
- » Korsningar och rörelsestråk
- » Tillgänglighet

Komplexitet

- » Inbyggd robusthet
- » Komplexitet i användning
- » Transparenta och öppna väggar
- » Ospecificerad yta

Analys av S:t Per gallerian

Analysen utgick från de tre aspekter som utkristalliserats i litteraturstudien, valbarhet, mångfald, och komplexitet. Efter att på plats identifierat hur väl de olika faktorerna uppfylldes formades sedan slutsatser kring utformningen av S:t Per Gallerian.

Valbarhet

I fråga om Valbarhet undersöktes S:t Per Gallerians *antal entréer*. Vid tiden för analysen av fanns fyra entréer in till byggnaden och dessa utgjordes av, Entré Svartbäcksgatan Norra, Entré Svartbäcksgatan Södra, Entré Dragarbrunnsgatan och Entré S:t Persgatan. Gallerian hade sålunda entréer mot viktiga anslutande gator men saknade entréer i nordostlig riktning. Också ut mot Svartbäcksgatan slöt sig S:t Per Gallerian inåt och få entréer fanns att hitta som kunde öka kontakten mellan S:t Per Gallerian och gågatan.

Vid inventeringen av *sittplatser utan kommersiellt syfte* fanns totalt 14 stycken sittplatser som inte tillhörde en privat verksamhet, så som ett café eller en skobutik. I gångarna inventerades två stycken sittplatser utanför Ica, två stycken utanför Apoteket, två stycken vid nedgången vid Entré S:t Persgatan, två utanför Vagabond och två stycken sittplatser utanför Teliabutiken. I fråga om möjlighet för åskådning av offentligt liv identifierades också en bristfällig placering av de sittplatser som fanns. Sittplatserna var på många håll isolerade från varandra och grupperade två och två. I mittkorsningen fanns vid dagen för det första besöket fyra sittplatser i form av fåtöljer och vid tiden för vårt andra besök sex sittplatser. Dessa var vid båda tillfällena placerade i grupp och använda av besökarna.

Sittplatser utan kommersiellt syfte.

Foto: privat

Sittplatser utan kommersiellt syfte.

Foto: privat

Sittplatser utan kommersiellt syfte.

Foto: privat

Vad gäller **kantzoner** i S:t Per Gallerian identifierades en bristande tillgång både vad gällde utrymme överhuvudtaget, men också en avsaknad av ytor med skydd i ryggen på grund av dominansen av helatäckande glasfasader. Att mittkorsningen utgjordes av just en korsning försvårade kantzonsbildningen ytterligare då den öppna torgliknande ytan saknade väggar.

Bristfälliga kantzoner i och med heltäckande glasfasader.

Foto: privat

Avsaknad av väggar med skydd i ryggen för uppehålle runt mittkorsningen. Foto: privat

En fjärde punkt som inventerades i fråga om valbarhet var möjligheten till **fri rörelse** på platsen för analysen, S:t Per Gallerian. Då byggnaden var öppen för allmänheten under gallerians öppettider fanns möjlighet att röra sig fritt i gallerians allmänna utrymmen. Problem så som dålig överblickbarhet, få siktlinjer och avsaknaden av ett tydligt stråk ledde till en dålig orienterbarhet vilket kan försvåra den fria cirkulationen på platsen. Också det faktum att ytorna för allmänheten att röra sig på var ytmässigt bristfälliga begränsade rörligheten i mittkorsningen.

Dålig överblickbarhet, få siktlinjer.

Foto: privat

Slutsats valbarhet

För att öka upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian behövdes entréer i fler riktningar. För att förbättra den valbara aspekten behövde den befintliga entrén mot Klostergatan öppnas för allmänheten. I förslaget föreslås inrätta en ingång mot Clarion Hotell Gillet från gallerian för att öka möjligheten att ta sig in i gallerian från flera håll och från Svartbäcksgatan in till Landings konditori öppnades en entré. Vad gäller sittplatser utformades sittplatser för åskådning i mittgångarna och fler fasta sittplatser i mittkorsningen. I gångarna och runt mittkorsningen behövde kantzonerna förbättras genom att dels bredda gångarna och dels genom att minska andelen skyltfönster och minska andelen entréer per butik. En annan förändring av S:t Per gallerian som framkom av analysen innebar att förbättra orienterbarheten och överblickbarheten med hjälp av större ytor och fler rumsbildningar.

Mångfald

Vid analys av aspekten Mångfald inventerades vilka **olika typer av verksamheter** S:t Per Gallerian innehöll. I gallerian identifierades 27 detaljhandelsbutiker. Dessa var inriktade på den mer identitetsskapande shoppingen och koncentrerades i sitt utbud mest kring kläder, hudvårdsprodukter, sportartiklar och telefona-

bonnemang. I gallerian fanns också en dagligvaruhandel, i form av Ica, en frisörsalong, två caféer och en lunchrestaurang. I lokalen fanns också entréer till en kontorslokal och Uppsala Danscenter men dessa var undanskymda och svåra att hitta vilket gjorde att de knappt påverkar dominansen av kommersiella butiker.

En kontorslokal och Uppsala Danscenter ligger undanskymda.

Foto: privat

I fråga om **täthet av verksamheter** hade S:t Per Gallerian en hög täthet av verksamheter. De butiker som vid besöket var stora och därmed minskade tätheten var Janemars, New Yorker och Stadium.

Vad gäller S:t Per Gallerians **korsningar och rörelsestråk**, vilka bidrar till en ökad tillströmning av människor till platsen, kunde inventeringen inte påvisa något direkt rörelsestråk genom gallerian. Därmed fanns heller inga korsningar utan varje shoppinggata leddes in från respektive entré in till mitten av gallerian. Avsaknaden av ett huvudstråk bidrog till att gallerian upplevdes som svårorienterad.

Vid analysen av S:t Per gallerians **tillgänglighet** var begränsningen tydlig då gallerian stängdes på natten. På vardagar stängdes gallerian klockan 20.00 då matvarubutiken stänger. På helger stängdes gallerian klockan 18.00. Detta innebär att människor och grupper stängs ute från gallerian under stora delar av dygnet. Tillgängligheten begränsades också för cyklister, skateboardåkare och hundägare då varken cyklar, hundar eller skateboards fick medföras in i gallerian. Också de smala gångarna utgjorde en begränsning av tillgängligheten på platsen. Den fysiska tillgängligheten var i övrigt god.

Smala gångar begränsar tillgängligheten.

Foto: privat

Slutsats Mångfald

För att öka upplevelsen av offentlighet i fråga om aspekten mångfald i S:t Per Gallerian föreslogs införandet av fler typer av verksamheter. Stadium ersattes av Stadsmissionens avdelning för second hand och en fritidsgård för ungdomar placerades där klädesbutiken Janemars under dagen för analysen var belägen. På ytan för kosmetikabutiken Parfymeri L inrättades i förslaget en kvällsöppen restaurang för att öka tillgängligheten och samtidigt tryggheten under fler timmar av dygnet. Vad gäller butikstäthet ansågs gallerian ha en tillräcklig täthet av verksamheter och därför genomfördes ingen förändring. För att öka mångfalden av människor på platsen utformades i förslaget ett tydligt rörelsestråk genom gallerian och fler korsningar anlades för att leda in människor i gallerian. För att öka tillgängligheten på platsen och därmed mångfalden placerades cykelställ inne i gallerian och bredare gångar möjliggjorde för barnvagnar och rullatorer att lättare röra sig i gallerian.

Komplexitet

Vid analysen av *inbyggd robusthet*, som utgör en av delarna av aspekten om komplexitet, fanns att gallerians för allmänheten öppna yta var för liten för att kunna hysa den variation av arrangemang som är viktig för robustheten i gallerian. De tre flyttbara sittmöbler som fanns i mittkorsningen bidrog dock till att öka robustheten i gallerian. Däremot fanns få stödmurar, staket, trappor eller liknande som kunnat fungera som flexibla sittplatser och bidragit till platsens robusthet. Också Espressohouses servering framstod som statisk och svår att begränsa vid behov av yta för arrangemang och möten.

Flyttbara sittmöbler ökade den inbyggda robustheten.

Foto: privat

I fråga om **komplexitet i användning** var denna genomgående dålig i gallerian. Gångarna var för smala till ytan för att kunna husera annat än shoppande, flanerande kunder med det tydliga syftet att konsumera. Dock fanns vissa överraskande undantag så som provsmakning utanför Martina Italienska Delikatesser. Också mittenkorsningen upplevdes för liten till ytan för att kunna innehålla några komplexa inslag. Under dagen för vårt första besök användes dock korsningen i mitten till utförsäljning från en av de angränsande butikerna, Vila, och under det andra besöket hölls i mittkorsningen en dj-kurs. Espressoohouse servering gav mittkorsningen ytterligare en användning men var så pass tydligt avskärmad från den övriga ytan att den komplexa aspekten försämrades.

Provsmakning ökade komplexitet i användning.

Foto: privat

Aktiviteter i mittkorsningen innebar ökad komplexitet i användning.

Foto: privat

Espressohouses servering var tydligt avskärmad mot omgivningen.

Foto: privat

Vad gäller den komplexa faktorn **transparenta och öppna väggar** var denna faktor nästan svår att uppfatta omfattningen av då transparenta glasfasader helt dominerade utformningen av S:t Per Gallerian. I byggnaden fanns inga stumma och slutna väggar med ett undantag av Stadiums fasad längs stråket från Entré S:t Persgatan. Trots den därav goda kontakten mellan mittgången och butikerna upplevdes ändå de heltäckande glasade skyltfönstren som ett problem, då dessa bidrog till ett homogent intryck och minskade upplevelsen av "skydd i ryggen".

Transparenta och öppna väggar.

Foto: privat

Stadiums ena vägg var den enda slutna fasaden.

Foto: privat

Vad gäller faktoren *ospecificerad yta* bestod S:t Per Gallerian av 1 202 m² allmän yta vilket motsvarade ungefär en sjättedel av den totala ytan. Den för allmänheten okodade och utan varor belamrade ytan upplevdes för trång med smala gångar och en till ytan liten korsning i mitten.

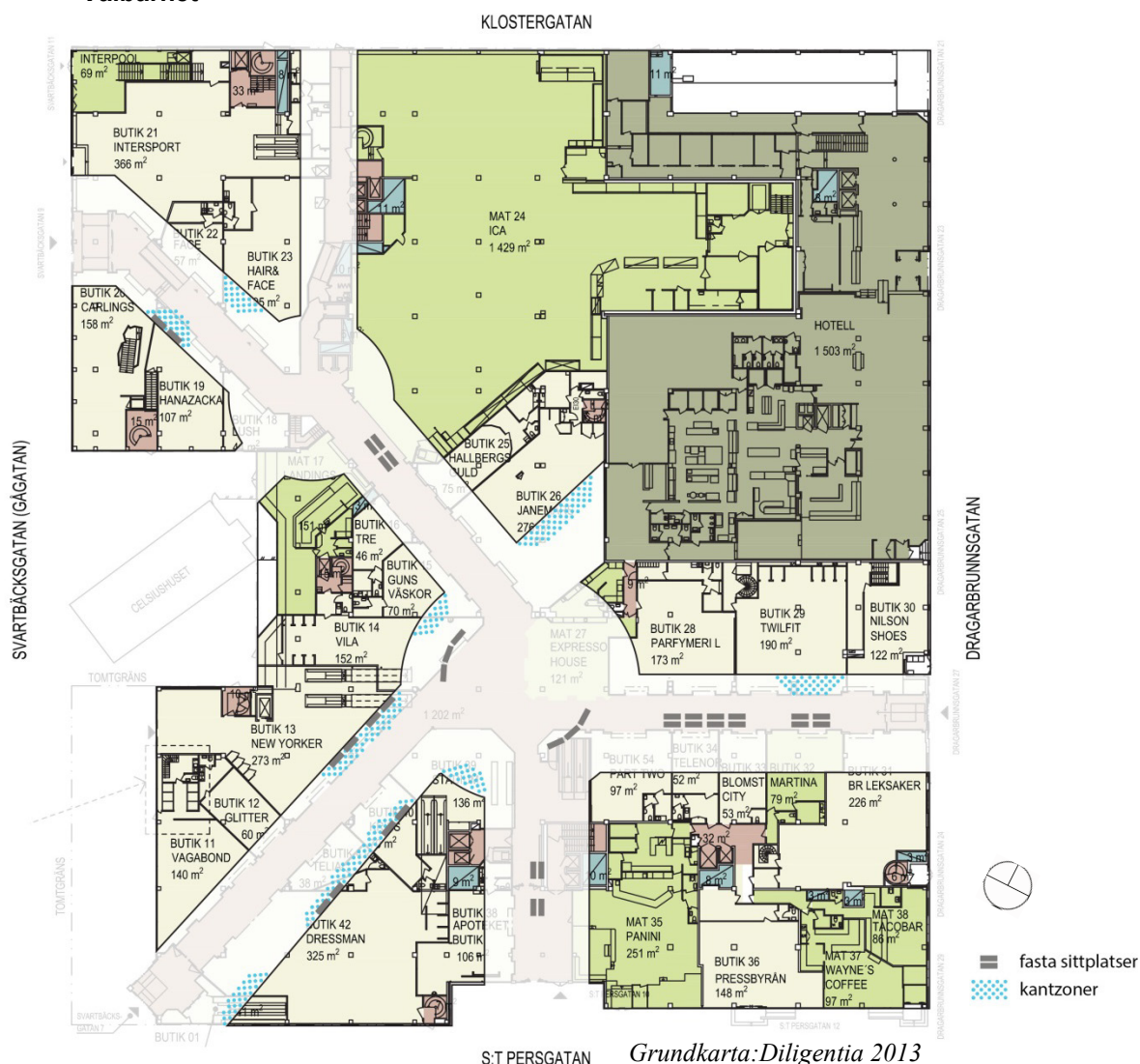
Slutsats komplexitet

För att förbättra komplexiteten i S:t Per Gallerian föreslogs att gångar och mittkorsningar skulle breddas och till ytan utökas för att bättre kunna husera olika typer av användningar. Men också olika attiraljer infördes i förslaget för att påverka den komplexa aspekten. Dessa exemplifierades i form av cyklar, cykelställ, lekplatsredskap, offentlig konst, marknadsplats och scen. Den icke transparenta ytan utanför stadium åtgärdades i förslaget och fick en ny användning. För mittkorsningen föreslogs att förutom ökad yta också förena serveringen som tillhör Espressoohouse med den övriga torgytan genom att tillföra ett homogent markmaterial och låta serveringens sittplatser bli flyttbara och därmed öka flexibiliteten.

Gestaltningsförslag S:t Per Gallerian

Nedan följer gestaltningsförslag för respektive aspekt.

Valbarhet

Gestaltningsförslag över S:t Per Gallerian i fråga om valbarhet. Gångarna och mittkorsningen har breddats samt att ytterligare en torgyta har utformats i gallerians nordvästra del. För att öka valmöjligheterna har tre nya entréer öppnats och fler sittplatser tillförts till gallerian. Längs fasader har kantzoner inrättats eller förbättrats.

Perspektivskiss
förbättrade kant-
zoner

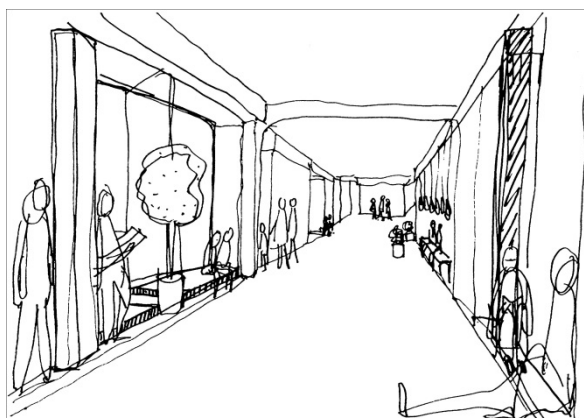
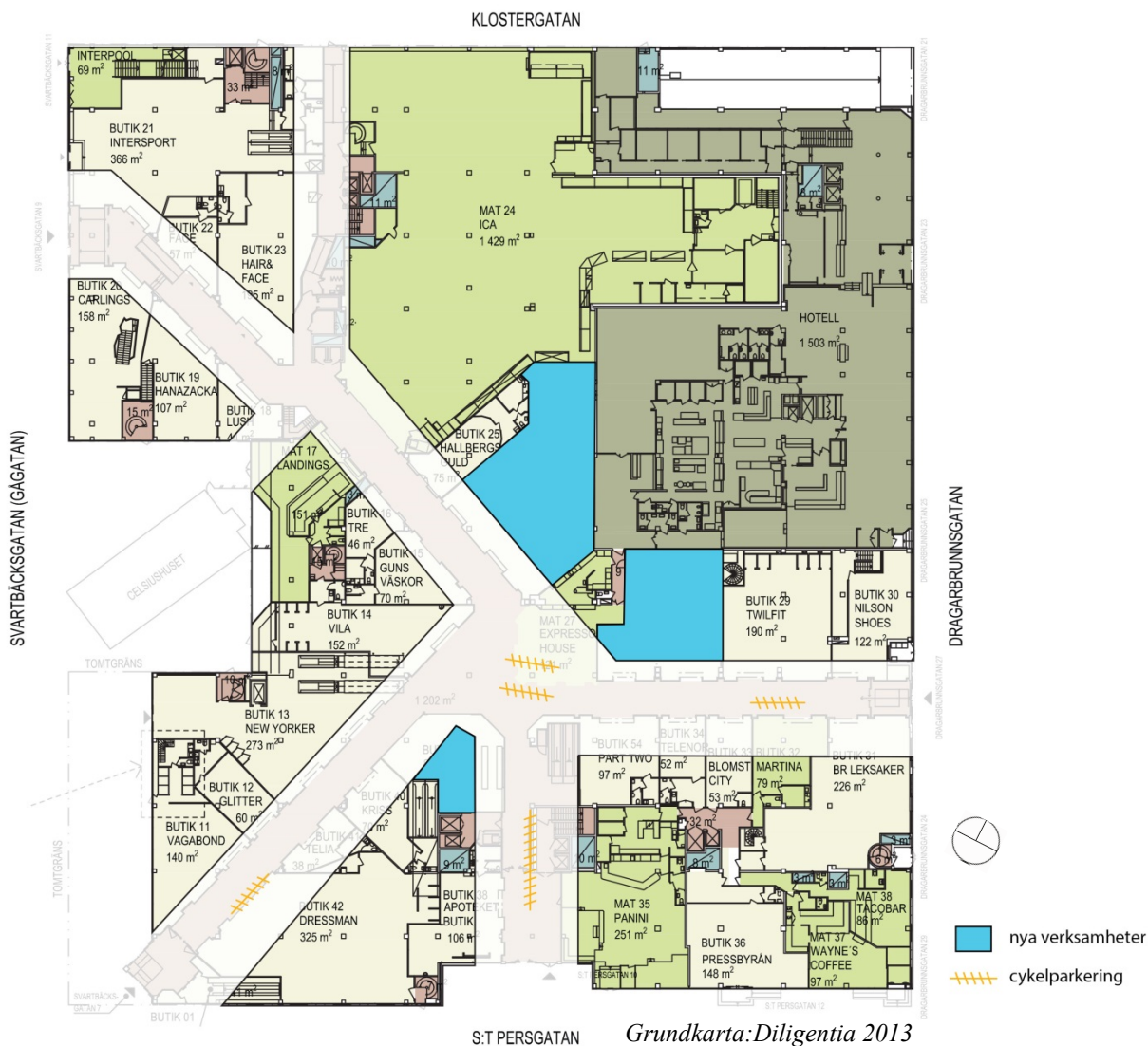

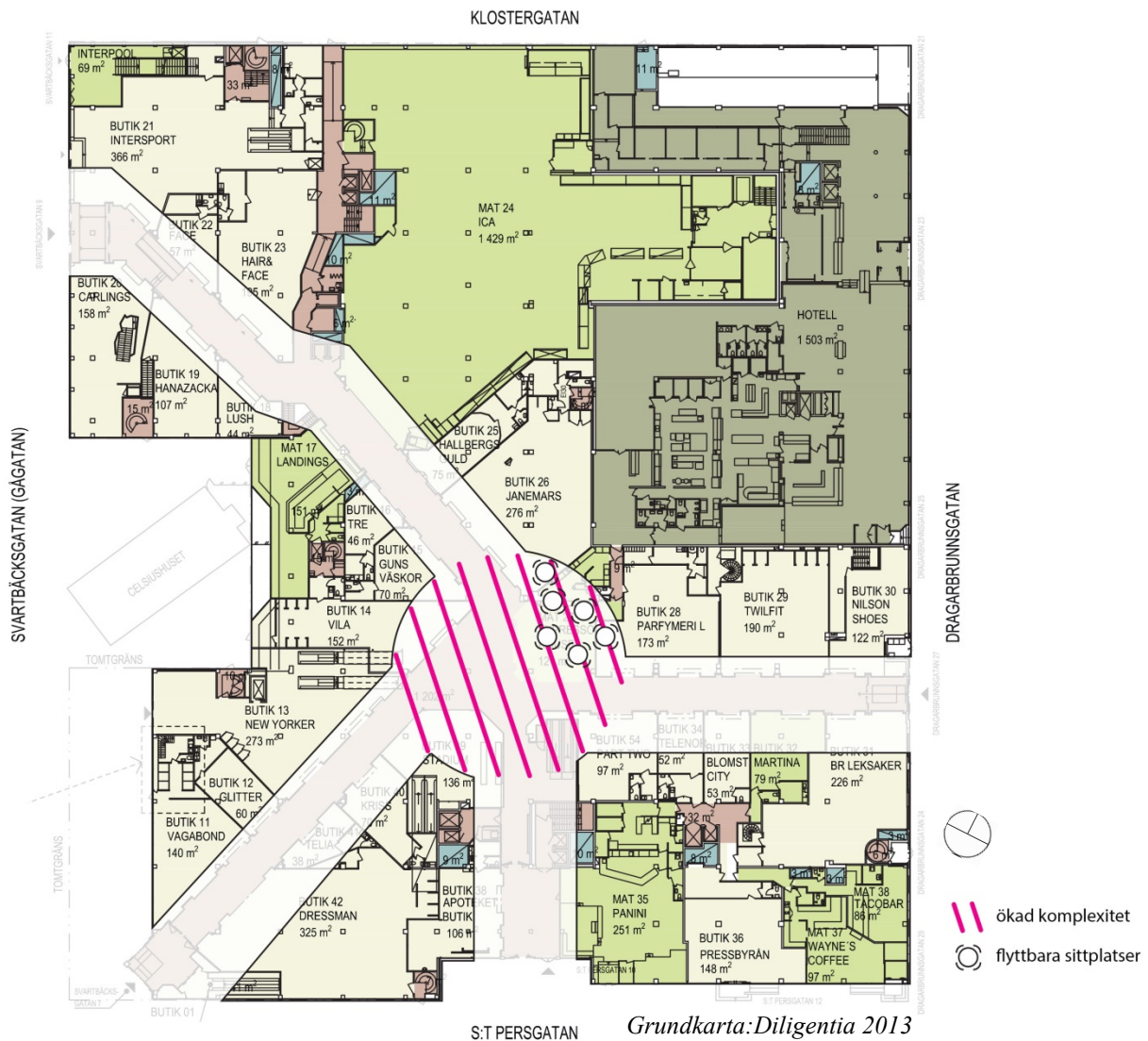
Bild: privat

Mångfald

Gestaltningförslag över S:t Per Gallerian i fråga om mångfald. Gångar har breddats och ytterligare två entréer öppnats för att öka tillströmningen till gallerian. Runt mittkorsningen placeras tre nya verksamheter i form av fritidsgård, secondhandbutik och kvällsöppen restaurang. Inuti gallerian placeras cykelställ.

Komplexitet

Gestaltningförslag över S:t Per Gallerian i fråga om komplexitet. De allmänna utrymmena har ökats, gångarna har breddats och mittkorsningen har utformats för att kunna hysa olika aktiviteter. För att öka flexibiliteten på platsen har Espressohouse servering blivit flyttbar.

Perspektivskiss över mittkorsningen

Bild: privat

Diskussion

Det som sådde fröet till denna uppsats var en diskussion vi hade kring huruvida en offentlig plats skulle kunna vara belägen inomhus. Vi diskuterade vad man fick och inte fick göra i inomhusmiljöer och om dessa hade en potential som klimatskyddade offentliga rum vilka skulle kunna vara öppna dygnet runt. Efterhand kom vi fram till att gallerian var det fenomen vi ville undersöka då denna ligger i en befintlig stadsväv och inte är beroende av en bilburen målgrupp till skillnad från varuhuset, samt att gallerian den till sin utformning påminner om gågatan.

Resultatet

Resultatet visade hur det går att öka upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian. Upplevelsen av offentlighet är svårdefinierad och komplex och det var svårt att förenkla och konkretisera utformningsmässiga faktorer för upplevelsen av offentlighet. Samtidigt visade litteraturstudien att det trots detta är möjligt att i likhet med Kärrholm tala om en utformning som påverkar upplevelsen av offentlighet. Resultatet visar att tankar kring och kriterier för det offentliga rummet går att översätta till utformningsmässiga krav som i sin tur går att överföra i stor utsträckning också på kommersiella och privata miljöer inomhus. Litteraturstudiens resultat visade också att en plats kan upplevas som offentlig oberoende av platsens juridiska benämning. Istället gav litteraturstudien en bild av det offentliga rummet som en plats vars offentliga liv kan ses som en konsekvens av den upplevda offentligheten. Studien visar att S:t Per Gallerian kan utformas så att den upplevda offentligheten kan förbättras i gallerian och på så vis tydligare bli en del av stadens offentliga rum. Detta är viktigt då gallerior upptar en allt större del av scenen för det offentliga livet. Studien uppmärksammar ett viktigt område då gallerior med svag upplevd offentlighet riskerar också försvaga det offentliga livet som redan finns i staden.

I fråga om vilka faktorer vi som landskapsarkitekter kan påverka, valdes att redovisa alla faktorer som vi identifierat i litteraturstudien, som viktiga för upplevelsen av offentlighet, i gestaltungsförslaget. Detta trots vetenskapen om vår yrkeskårs begränsade inflytande när det kommer till marknadsmässiga faktorer. Under aspekten mångfald föreslogs att tre butiker i S:t Per gallerian skulle bytas ut mot andra verksamheter (exempelvis Stadsmissionen, en fritidsgård och en restaurang) för att skapa ett mer heterogent utbud av verksamheter på platsen. Detta är en förändring som vanligtvis inte ligger på landskapsarkitektens bord men som är en viktig faktor att ta i beaktning, i fråga om upplevd offentlighet, vid planeringen av en galleria.

Vi har tyckt att dessa förändringar varit relevanta för resultatet då olika yrkesgruppers inflytande samt var den ekonomiska makten ligger är bundet till sin tid och ser olika ut i olika samhällen och epoker. I framtiden kan det därför bli aktuellt att omprioritera på platser där marknadskrafter idag har stort inflytande. Man kan också tänka sig en framtid där fastighetsägarens inställning, i fråga om utformningen av gallerior för det offentliga livet, ändras och börjar ses som en faktor för ökad ekonomisk och social vinst.

Samtidigt tror vi att upplevelsen av offentlighet inte bara beror av utformningen. Beroende av kontexten och platsens förutsättningar skiljer sig användningen och målgruppen från fall till fall. Som vi beskrivit tidigare är begreppet offentlighet komplext och beroende av den specifika platsen ifråga.

Användningen av det offentliga rummet är på så vis lokalt förankrad och ofta en följd av historia och traditioner som påverkas av utformningen på platsen.

Litteraturundersökningen som metod gav oss faktorer för vad som påverkar upplevelsen av offentlighet. Undersökningen krävde dock vissa begränsningar där vi fick göra ett antal antaganden utifrån huvudlitteraturen för att identifiera konkreta faktorer vilka kunde appliceras på analysen av S:t Per Gallerian. Den tolkning som skedde i och med våra antaganden måste därför ses som en möjlig felkälla. Metoden var kvalitativ till sitt genomförande vilket gör undersökningen inte fullt generaliserbar. I ett bredare perspektiv kan dock diskuteras utifall resultatet tyder på att gallerior med liknande utformning och förutsättningar kan förändras på liknande vis.

För att förbättra läsbarheten och förståelsen valde vi att dela upp resultatet från litteraturundersökningen under tre aspekter; *valbarhet*, *mångfald* och *komplexitet*. Genom att välja dessa aspekter sorterade vi resultatet vilket kan ha påverkat gestaltungsförslaget på så sätt att andra faktorer kan ha förbigåtts. Att sortera och kategorisera insamlad fakta kan ha inneburit en oönskad värdering men var viktig för att tydliggöra strukturen och därmed läsbarheten av uppsatsen. Aspekterna valdes för att de stod för tre viktiga krav som det goda offentliga rummet måste uppfylla. Eftersom dessa tre ord är svårdefinierade och beror av varandra har uppdelningen bidragit till att begreppen förenklats och på så vis förlorat en del av sin komplexitet som inte kan förbises utan att också gå miste om vissa slutsatser kring det offentliga rummet. Exempelvis begreppet *Mångfald* är givetvis mer komplext än att bara tillgodose olika intressen vad gäller verksamheter och funktioner. En mångfald av olika grupper av människor beror i sig av upplevelsen av offentlighet såsom tillgänglighet, valbarhet och komplexitet i användningen och i anspråkstagandet. Samtidigt kan man i likhet med Jacobs (2004) se att en mångfald i verksamheter samt i användning och utformning bidrar till en större mångfald av människor på platsen. Då vi i gestaltungsförslaget exempelvis föreslagit, secondhandbutiken och välgörenhetsorganisationen, Stadsmissionen samt en fritidsgård som lösningar för aspekten mångfald har vi dragit en slutsats utifrån vad vi tror skulle öka mångfalden av verksamheter i S:t Per Gallerian. (Jacobs 2004, s. 174).

En annan diskussion som resultatet visade var att det bland faktorerna i undersökningen fanns vissa motsättningar. Faktorn kantzoner har vi i analysen av S:t Per gallerians slutsatser till exempel löst genom att minska andelen skyltfönster och entréer per butik. Samtidigt fick vi i fråga om komplexitet fram att faktorn *transparenta och öppna väggar* var viktig för upplevelsen av offentlighet. Även på en annan punkt motsa de två aspekterna varandra genom att i fråga om valbarhet förespråka en fri rörlighet på platsen men samtidigt i fråga om komplexitet påvisa behovet av ett visst mått av reglering. Dessa motsättningar tycker vi än mer styrker att upplevelsen av det offentliga rummet är komplex och att utformningen av detsamma därför behöver ta hänsyn till flera olika aspekter samtidigt.

Som en fortsättning av studien skulle fokus kunna läggas på en aspekt av upplevelsen för att åstadkomma ett mer djupgående resultat. För vår uppsats känns det dock relevant att utreda olika aspekter i denna fråga då en litteraturunder-

sökning med enbart exempelvis Gehl skulle ge ett resultat utan hänsyn till territorialitet och på så vis förbise den demokratiska aspekten. Även gallerians särskilda förutsättningar, vilket Bergman utreder, skulle förbigås i en sådan begränsad studie. Eftersom det inte finns så mycket skrivet inom det undersökta området ansåg vi att det var relevant att inrymma flera aspekter för upplevelsen av offentlighet för att visa på olika sätt att förbättra upplevelsen av offentlighet genom gestaltning.

Analysmetoden baserades utifrån de faktorer som litteraturstudien fastslog. Metoden bör ha gett ett riktigt resultat då den grundar sig på en studie, vilken var oberoende av de platsspecifika förutsättningarna, och att gallerian i enligt med Bergmans definition, är jämförbar med det offentliga rummet. Möjligtvis skulle en mer vedertagen analysmetod av S:t Per Gallerian ge ett mer jämförbart och något mer djupgående resultat. Analysens resultat kan ha påverkats av icke representativa avvikelser beroende av vilken dag och tid vi samlade data på platsen. Under ena dagen för vårt första besök användes mittkorsningen för utförsäljning från en av butikerna och under det andra besöket hölls i mittkorsningen en dj-kurs. Dessa två aktiviteter påverkade högst troligt upplevelsen av offentlighet i gallerian. Som metodförbättring för framtida studier kunde fler besök än två vara önskvärt för att åstadkomma ett mer representativt resultat.

I gestaltningsförslaget tillämpades analysresultatet för att göra tillägg och ändringar i S:t Per Gallerian och på så sätt öka upplevelsen av offentlighet. Den schematiska gestaltning vårt förslag innehöll syftade till att läsbart visa förändringarna i S:t Per Gallerian. Detta tillvägagångssätt förmedlade på ett tydligt sätt att vi identifierat faktorer vilka skulle förbättra upplevelsen av offentlighet i S:t Per Gallerian. Samtidigt kan förslagens övergripiga karaktär nämnas som en felkälla då den grova gestaltningen inte fullt ut tar hänsyn till den specifika platsens förutsättningar på samma sätt som ett detaljerat gestaltningsförslag hade gjort. Med hänsyn till studiens syfte ger dock gestaltningsförslaget ett tydligt resultat vilket förhållandevis väl påvisar förbättringen av den upplevda offentligheten.

Tidigare skrivet i ämnet

I arbetet med uppsatsen behövde vi koppla ihop litteratur rörande det offentliga rummet med litteratur som beskriver problemet med gallerior idag. Det visade sig finnas mycket skrivet kring det offentliga rummet och därför var vi tvungna att göra ett urval av litteraturen till litteraturstudien. I och med denna avgränsning har vi inte tagit del av all litteratur som behandlar utformningen av det offentliga rummet och därmed rimligtvis gått miste om vissa aspekter i frågan. Genom att studera relevant litteratur i ämnet fick vi en bättre grund i fråga om det offentliga rummets fysiska utformning men samtidigt kan urvalet av litteratur ifrågasättas. Möjligen hade vi hittat fler eller andra aspekter kring utformningen av det offentliga rummet om vi valt annan litteratur. Vår ambition var dock inte att genomföra en heltäckande litteraturstudie med huvudsyftet att täcka alla aspekter av det offentliga rummet. Syftet var istället att finna stöd för en möjlig gestaltningsmässig förbättring av S:t Per Gallerian och därför kan litteraturundersökningen ses som en bakgrundsstudie till själva gestaltningsförslaget. Urvalet av litteratur kändes även relevant då vi fann att dessa verk och författare ofta nämndes i annan litteratur under bakgrundsstudien och litteraturstudiens gång. Som källkritik kan framföras att det inte finns så mycket skrivet kring upplevelsen av offentlighet i

gallerior i Sverige vilket gör att de källor vi hittat ofta refererar till varandra och Anna Carlbergs examensarbete har likt oss Bosse Bergman som huvudkälla.

Undersökningens utgångspunkt har i likhet med Anna Carlbergs examensarbete, varit att även privat ägda och kommersialiserade platser likt offentliga platser borde ha förutsättningar för att kunna innehålla ett offentligt liv. När vi läste huvudlitteraturen från Bergman, Gehl och Kärrholm tyckte vi dock stundom att det gick att uttyda en uppfattning av gallerian som något negativt. I vår studie har vi bortsett från ägandeformer och juridiska förutsättningar för det offentliga rummet men måhända kan litteraturstudien påverkats i karaktär beroende av författarnas åsikter kring området.

Vår studie visade att upplevelsen av offentlighet förvisso är ett komplext begrepp men att det går att påverka upplevelsen av offentlighet i en galleria. Kanhända hade vi från början en inte helt objektivt inställning gällande gallerian och dess roll i staden. Efter att ha sett hur viktig upplevelsen av offentlighet är för stadens invånare och hur densamma kan förbättras i gallerior har vi fått en ökad förståelse för gallerians vitalitet och potential. Vi hoppas att frågor angående det offentliga livet i gallerior och gallerians funktion som klimatskyddat torg kommer fortsätta att diskuteras. Det vore intressant med vidare studier kring upplevelse av offentlighet i gallerian. Ett ny spännande fråga vore att studera upplevelsen av den offentliga parken, med dess rekreativa syften, och dess förutsättningar i förhållande till gallerian. Diskussionen om gallerior fortsätter och än finns många hinder på vägen men vi tror att stadens invånare har mycket att vinna på att gallerian till fullo fick blomma ut som en del av stadens offentliga rum.

Referenser

- Andersson, B (2002). *Öppna rum – om ungdomarna, staden och det offentliga livet*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, ss.
- Andersson, H. (2011). Säsongsstängda offentliga rum. *Arkitekten*, (4), s. 37.
- Bahrtdt, H. P. (1967). *Den moderna storstaden – sociologiska överväganden vid stadsplanering*. Stockholm: Rabén&Sjögren.
- Bergman, B. (2010). Förord. I: Bergman, B. *En gång talade man om staden*. Stockholm: Axl Books, s. 195.
- Bergman, B. (2010). Överglasning: mode och modernistisk tradition. I: Bergman, B. *En gång talade man om staden*. Stockholm: Axl Books, s. 316.
- Bergman, B. (2010). Köpcentrumet och stadslivets trivialisering. I: Bergman, B. *En gång talade man om staden*. Stockholm: Axl Books, ss. 675-686.
- Bergman, B. (2010). Mellan gatans och varuhusets offentligheter. I: Bergman, B. *En gång talade man om staden*. Stockholm: Axl Books, s. 690.
- Bergman, B. (2010). När stadsborna fick glas över huvudet. I: Bergman, B. *En gång talade man om staden*. Stockholm: Axl Books, ss. 721-724.
- Bergman, B. (2003). *Handelsplats, shopping, stadsliv*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposium.
- Bjurwill, C. (2001). *A, B, C och D. Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Boverket (2007). *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*. Karlskrona. Tillgänglig:
http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2007/Bostadsnara_natur.pdf [2013-06-06]
- Carlberg, A. (2010). Centrum i periferin – om konsumtion och stadslandskap. Examensarbete, Landskapsarkitektprogrammet, Sveriges lantbruksuniversitet. Ultuna: Sveriges lantbruksuniversitet.
- Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public places urban spaces – The dimension of urban design*. 2. uppl. London och New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Diligentia (2013) Opublicerad bild.
- Gehl, J. (2006). *Life between buildings*. 6. uppl. Köpenhamn: The Danish architectural press.
- Jacobs, J. (1970). *The economy of cities*. London: Jonathan Cape.
- Jacobs, J. (2004). *Den Amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Lenninger, A. (2011). *Torget har hamnat i fokus*. <http://www.movium-slu.se/node/7752> [2013-06-06]
- Letmark, P. (2013). Vi hittar lyckan i shoppingen. *Dagens nyheter*, 19 mars.
- Lidskog, R. (2013). Stadens hjärta. *Svenska dagbladet*, 9 februari.
- Lofland, L. (1998). *The public realm*. Hawthorne: Aldine de Gruyter
- Nationalencyklopedin (2013). agora. <http://www.ne.se/agora> [2013-06-04]

- Nationalencyklopedin (2013). varuhus. <http://www.ne.se/varuhus> [2013-06-04]
- Nyberg, R. (2000). *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar - med stöd av IT och internet*. 4. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Mitchell, D. (2003). *The right to the city*. New York : The Guilford Press.
- Oldberg, E. (2012). Dubbelt så många köpcentrum på 15 år. *Skånskan*, 22 oktober.
- Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) (u.å.).
<http://www.slu.se/sv/utbildning/grundniva/landskapsarkitekt-alnarp/innehall/>
[2013-06-06]
- Sveriges Radio (SR) (2011). *Två nya gallerior på gång i Uppsala*.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=114&artikel=4684369>
[2013-06-05]
- University of California, Davis, Department of Sociology. (2013). *Lyn Lofland*.
<http://sociology.ucdavis.edu/people/llofland> [2013-06-04]
- Weintraub, J. (1997). The theory and politics of the public/private distinctions.I:
Weintraub, J. & Kumar, K. (red). *Public and private in thought and practice*.
Chicago: The university of Chicago press, s. 1.
- Young, I.M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton: Princeton university press.
- Åberg, L. (2007). Offentliga rum bakom stängda dörrar. *Sydsvenskan*, 25 april.
- Åström, K. (1993). *Stadsplanering i Sverige*. Stockholm: Byggförlaget
- Örebro Universitet (2011). *Rolf Lidskog*. http://www.oru.se/humus/rolf_lidskog
[2013-06-05]